

Ovatko suomen *longota* ja *lonsota* lappalaisia lainoja?

EINO KOPONEN

1. Sm. *longota* 'irrota (levynä), lohjeta; aueta'

1.1. Verbi *longota* (ja sen frekventatiivijohdos *lonkoilla*) 'irrota, irtaantua (esim. kuori puusta, sammal maasta, pohja kengästä, tapetti seinästä); aueta (ovi)' tunnetaan suomen murteiden sanakokoelmien mukaan laajalti koko Pohjois-Suomessa (Peräpohjassa, Pohjois- ja Keski-Pohjanmaalla ja Kainuussa) sekä Keski-Suomen ja Pohjois-Savon pohjoisosassa; hajatietoja on lisäksi kaakkoismurteiden alueelta (VirL, Säkk, KanJ, MetP). Edellisen kausatiivijohdokseksi tai -korrelaatiksi hahmottuvan verbin *longottaa* (*longotella*) 'raottaa, avata (ovea); irrottaa (tuohta), vääntää irti (kiveä)' levikki puolestaan on edellisen eräänlainen peilikuva sikäli, että sen ydinaluetta ovat erityisesti kaakkoismurteet ja Pohjois-Karjala, kun taas Pohjois-Suomi on hajatietoaluetta (Lim, RisJ, Sot, Rov). Lähisukukielissä esiintyviä vastineita t. vertailukohtia mainituille verbeille ovat ink. *lonkuttā* 'raottaa' (IMS) ja karj. *lonkottaa* 'olla raollaan', *lonkata* (: *lonkoan*) 'raottaa' (KKS).

1.2. Lönnotin sanakirja tuntee samassa merkityksessä kuin *longota* verbit *lonkoa* ja *lonkua* (*lonkoa* = *lonkua*; *tapetti lonkoo seinästä* 'hänger löst från väggen'; *lonkua* 'vara utstående, hänga löst; vara ur led'). Suomen kielen etymologinen sanakirja (s.v. *lonka*) yhdistää nämä verbit käytöltään adverbisiin sanoihin *longallaan*, *longollaan* 'raollaan, auki; huonosti paikallaan; vinossa' (Itä- ja Pohjois-Suomi, vars. kaakkoismurteet; hajatietoja myös Hämeestä), joista ensimmäistä vastaava *lonka* '(oven) rako' tunnetaan itsenäisenä substantiivina inkeroisessa (IMS *longa* 'oven rako') ja lyydissä (LyMS **longainie* 'oven rako': elat. *longaižes-piäi*). Adverbisena *longallaan*-tyyppi tunnetaan myös inkeroisessa, karjalassa ja lyydissä.

SKES rinnastaa mainitut sanat edelleen viron adverbeihin *longus* 'riipuksissa, painuneena' ja virE *lonki* 'kallellaan, vinossa'; epävarmoina etäsukukielten vastineina mainitaan lisäksi mordE *lungid'ums* jne. 'irtaantua', mordM *luŋkfta-ms* 'halkaista' sekä samanmerkityksisiä sanoja obinugrilaisis-

Ovatko suomen *longota* ja *lonsota* lappalaisia lainoja?

ta kielistä (näistä ks. 1.5). Saman etymologian, edelleen epävarmana (vars. itämerensuomen osalta), esittää myös Uralisches etymologisches Wörterbuch (UEW s.v. FU *lɔnkɜ*- 'sich spalten').

Mägiste (1967: 244) hylkää rinnastukset obinugrilaisiin kieliin ims. sanojen ilmeisen deskriptiivisyyden perusteella. Mägisten mukaan jo yksin ims. sanat edustavat todennäköisimmin sekaantumaa kahdesta deskr. pesyeestä, joista toisen alkumerkityksenä on 'avoinna, irrallaan; lohjeta jne.' ja toisen 'vinossa, riipuksissa; retkottaa jne. '; vir. *longus*, virE *lonki* kuuluvat jälkimmäiseen pesyeeseen.

1.3. Sekä äänteellisesti että merkitykseltään lähellä verbiä *longota* 'irrota' ovat Satakunnassa ja ympäristössä tunnetut substantiivit *lunka* 'kokonaisena irtoava puun kuori' *lunka-aika*, *lunganaika* 'vuodenaika, jolloin kuori irtoaa lunkana' ja verbi *lungata* 'irrota levynä (kuori, nahka); irrottaa (puun kuorta), kuoria'. Eurénin Suomalais-ruotsalainen sanakirja (1860) tuntee tähän liittyvän verbin *lunkaa* 'lossna lätt t. ex. näfret af björken' ja Lönnrot lisäksi substantiivin *lunki* 'björkbark': *ensin tuohi otetaan koivusta, sitte l.*

Sm. *lungata*, *lunka* -sanana lappalaisia vastineita ovat lpN *log'got* 'kuoria, kiskoa tuohta', lpIt **log'get* id., lpN *log'ge-(muorrâ)* 'vuosirenkaita myöten lohkeava puu' (ks. SKES s.v. *lunka*). Sanaa on pidetty baltt. lainana ja verrattu liett. sanaan *lunkas* 'niini' (ks. esim. Kalima 1936: 135, SKES ja viimeksi Terho Itkonen 1983: 356). Mägiste (mp.), jonka mukaan sm.-lp. **lun̄kV*-sanueen alkumerkitys on 'irrottaa, avata, kuoria; irrotettu kuori jne.' ja sen käyttö niinterminä on sekundaaria, torjuu baltt. etymologian ja yhdistää tähän sanueeseen edellä mainitut mordvan sanat E *lungid'ums* M *lungâd'əms* 'irrota, lohjeta'. Kuten Mägistekin huomauttaa, mordvan ensi tavun *u* sopisi kyllä paremmin suomen *o*:n vastineeksi, mutta sm. *u* ~ md. *u* -suhteestakin on esimerkkejä mm. juuri nasaalin edellä (ks. E. Itkonen 1946: 328–336). Sm.-lp. (? -mord.) **lun̄kV*-sanoille merkitykseltään läheinen ims. deskr. pesye *lon̄k(k)V-* 'avoinna, irrallaan, sijoiltaan' (*lonkkeellaan*, *lonkolleen* ym. < ? **ḥkk*) on Mägisten mukaan lähinnä edellisen sekundaarimpi »sivumuoto»; ims. deskriptiivisanaston *o* ~ *u* -vaihtelusta on runsaasti muitakin esimerkkejä.

1.4. *lonkV* ~ *lunkV* -kahtalaisuudelle tarjoutuu nähdäkseni toinenkin selitys, josta antaa vihjeen myös verbin *longota* pohjoinen levikki: *longota* 'irrota' (Lönnrotin tuntemine variantteineen *lonkoa*, *lonkua*, lis. *longata*, *longuta*) selittyisi luontevasti lainaksi *lunka*-sanueen lappalaisesta vastineesta (klp. **lon̄gã*, **lon̄gã̃* > lpN *log'ge-*, *log'got* jne.; vrt. 1.3). Semanttisesti yhdistelmässä kiinnittää huomiota, että sm. *longota* on automatiivi (termistä ks. Kulonen-Korhonen 1985: 292–293) 'irrota, lohjeta', kun taas lpN *log'got* (samoin kuin lpIt **log'get*) on transitiiivi 'irrottaa, lohkoa'. Sen mahdollisuuden

lisäksi, että sm. *longota* perustuu suoraan lp. **lɔŋgɔ̃*-vartalon refleksiivijohdokseen **lɔŋgudɛ*- (> lpIn *loggodið* 'kesiä, kuoriutua, irrota' ILW 2 61; johdimesta ja johdostyypistä ks. Korhonen 1981: 330) on huomattava, että sm. *longota*-verbin automatiivisuus (tai -kausatiivisuus, vrt. Lehtinen 1984: 12) on johdettavissa korrelaatiosuhteesta *irrota* /autom./ ↔ *irrottaa* /kausat./ : *longota* /x/ ↔ y, josta y = *longottaa* /kausat./ ja x = autom. Karj. *lonkottaa* 'olla raollaan' perustuu toiseen korrelaatiosuhteeseen: *lerpalleh* 'lerpallaan' ↔ *lerpattoa* 'olla lerpallaan' : *lonkalleh* 'raollaan' ↔ *lonkottoa* x, josta x = 'olla raollaan'. — Korrelaatiosuhteeseen (*lonka*:) *longallaan* / (**lonko*:) *longolla* ↔ *longota* ↔ *longottaa* vrt. (**irta*:) *irrallaan* ↔ *irrota* ↔ *irrottaa* ja (*rako*:) *raollaan* ↔ ∅ ↔ *raottaa*.

1.5. Entä *lonka* 'ovenrako', *longolla* 'raollaan' ja *longottaa* 'raottaa', joiden levikki käsittää melko tarkasti ns. muinaiskarjalan tytärmurteet suomen itämurteet, inkeröisen, karjalan ja lyydin? Paitsi levikkinsä myös semantiikkansa perusteella tämä »muinaiskarjalainen» '(oven)rako' -merkitysryhmä näyttäisi lappalais-pohjoissuomalaisesta 'kuoria; irrota levynä' -merkitysryhmästä erilliseltä. Onko se kokonaan muuta (deskriptiivistä?) alkupe-
rää, vai selittyisikö sekin lappalaisperäiseksi?

Jos mkarj. **lonka* '(oven)rako' olisi lappalaislaina, niin jo levikin perusteella sen pitäisi olla vanhempaa kerrostumaa kuin smP *longota* 'irrota (levynä)'. *Lunka*-sanueen baltt. alkuperä kuitenkin edellyttäisi kronologialtaan vastakkaista semanttista kehitystä: 'kiskoa niiniä / niini' → 'kiskoa tuohta, kuoria / puun kuori, tuohi → 'irrottaa; lohjeta / rako'; todennäköisempää siis olisi, että mkarj. **lonka* on joko nuori deskr.sana tai < sm.-volg. **lonka*- (> mord. *luŋgâd'əms*) 'halkaista; haljeta; halkeama'.

Jos taas oletamme Mägisten mukaan semanttisen kehityksen päinvastaiseksi eli 'irrottaa, halkaista; lohjeta / halkeama, rako' → 'kuoria, kiskoa tuohta / puun kuori, tuohi', niin *lonka* '(oven) rako' -sanueen lappalais-alkuperä sopisi kyllä: mkarj. **lonka* 'oven tms. rako' < (k)lp. **lɔŋgã* 'rako, lohkeamissauma (vrt. *log'ge-muorrâ*); halkaista, kuoria jne.' < vksm. *luŋka*-? < sm.-volg. **luŋka*- (> md. *luŋgâd'əms* jne.) 'haljeta; halkaista; halkeama'. Merkitys 'niini / kiskoa niiniä' onkin oikeastaan vain etymologinen rekonstruktio: suomen murteiden sanakokoelmien perusteella *lunka*-sanueen nykymerkitys on 'helposti irtoava pajun kuusen, koivun (harv. lehmuksen) kuori, kaarna t. tuohi; aika, jolloin puun kuori irtoaa helposti; irrottaa puun kuorta parkin valmistamista varten, kuoria puuta vitsasten, vispilöiden ym. tekoa varten; irrota helposti t. kokonaisena levynä (puun kuoresta, nyljettävän eläimen nahasta)'; myöskään vanhoissa sanakirjalähteissä ei 'niini'-merkitys esiinny. — Kumpi mahdollisista sm.-volg. rekonstruktioista **lonka* ja **luŋka* paremmin sopii SKES:n ja UEW:n mainitsemien obinugrilaisten

Ovatko suomen *longota* ja *lonsota* lappalaisia lainoja?

sanojen, ostjI *lan̄k̄jt-*, ostjP *lan̄k̄ət-* 'halkaista', vogE *lan̄māt* 'haljeta' vastineiksi (mikäli ne eivät ole kokonaan muuta deskriptiivistä tms. alkuperää), on kysymys, jonka jätän avoimeksi.

2. *lonsota* 'irrota; purkautua, sortua'

2.1. Verbi *lonsota* 'irrota; purkautua (halot pinosta, väki kirkosta tms.); kulkea suurena joukkona' tunnetaan suomen murteiden sanakokoelmien mukaan Satakunnasta ja sen ympäristöstä. Hämeestä ja Peräpohjasta tunnetaan »juuriosaltaan» identtinen adjektiivi *lonsea* 'haalea (vesi); lauha (ilma), lauhkea (hevonen)' sekä tämän translatiivijohdokset *lonsita* ja *lonsistua* 'lauhtua, pehmetä (esim. jää ennen sulamistaan)'. Lisäksi huomattakoon paikoin Savossa tunnettu verbi *lonsua* 'hölskyä, lonksua' (Lönnrot *lonsua rōras af och an, runka, skakas*).

Lönnrot yhdistää verbin *lonsota* packas ihop; strömma, flyta tillsammans (*kansaa l. väkeä lonsosi samlades ihop; oja lonsoaa flyter tillsammans; kiviaita on lonsonnut*) substantiiviin *lonsa* ställe att undanlägga något, gömsle, gömställe (Renv.)¹; packe, hög (lājā); *panna lonsaan* lägga i gömma; *korttilonsa* kortpacke. Murrekokoelmien mukaan substantiivinen *lonsa* tunnetaan paikoin Kainuusta (Puo, Kaj, Kuhmo), Pohjois-Pohjanmaalta (Paav, Uta, Kuusa) ja Peräpohjasta (Rov) konneksioissa *heittää lonsaan* 'hylätä' ja *mennä lonsaan* 'epäonnistua'.

Vanhojen sanakirjojen selityksiä ja nykymurteiden merkityksiä verrattaessa kiinnittyy huomio sekä *lonsota*-verbin että *lonsa*-substantiivin osaksi vastakkaisiin merkityksiin: toisaalta 'kerääntyä, kokoontua' ja 'kätkö, säilytyspaikka; pakka', toisaalta taas 'purkautua, sortua' ja '?»hukka» tjs.' Sikäli kuin *lonsa: mennä t. heittää lonsaan* ja *lonsa* 'säilö' ovat samaa alkuperää — ja varsinkin jos ne kuuluvat yhteen verbin *lonsota* 'irrota, sortua' kanssa — olisi alkumerkitykseksi kai luontevimmin ajateltavissa 'muista erillään oleva paikka': *panna lonsaan* 'panna erilleen muusta' → 'panna kätköön' → 'panna hyvään säilöön' ja *heittää lonsaan* 'heittää muista erilleen' → 'heittää syrjään'. Verbin *lonsota* 'purkautua; kasaantua' vastakkaisten merkitysten selityksenä lienee eräänlainen perspektiiviero: toisesta paikasta purkautuminen on yleensä toiseen paikkaan kasautumista. Sanakirjalähteiden 'kätkö, säilö' samoin kuin 'kerääntyä, pakkautua' voisivat sitä paitsi olla teorioituja merkityksiä, jotka perustuvat esimerkkilauseiden virhetulkintaan.

2.2. Mainituille sanoille merkitykseltään ja äänteellisesti läheisiä ovat lpN

¹ Renvall: *Lonsa* (Savo) — — Ort wo man etwas vesteckt, *pane lonsaan*. — Vrt. Gander: *lonsa* wrå, gömställe, kyffe. angulus /kätkö/ *paa lonsaan* läg afsides Saw.

loaž'žot, *loaž'žát* 'löystyä, irrota', *loažžes*, *loaž'žád*, *loaž'žá* 'irtonainen, löysä; ponneton (jousi tms.); lauhkea, rauhallinen', *loaž'že* 'tyyni; heikko tuuli' etelä- ja itälappalaisine vastineineen. Äännesuhde *žž* ~ *ns* ei ole ominainen vanhalle yhteissanastolle: lpN *žž* < klp. **ńć* < vksm. *ńć* (~ *ńś*) / *ńś* (~ *ńć*) > mksm. *s* / *is* (lpN *oaž'že* ~ sm. *osa*, lpN *čuož'žot* ~ sm. *seisoa*, ks. esim. Korhonen 1981: 189). Äännesubstituutiona (k)lp. *ńć* > sm. *ns* tuntuisi kyllä varsin odotuksenmukaiselta: (k)lp. **l̄ńćā* 'löysä irrallinen tyyni leuto', *l̄ńćē(dā)* id., *l̄ńćē̄(dāk)* 'irrota, löystyä' > sm. (? *lonsa* 'irrallaan oleva'), *lonsea* 'leuto, tyyni, pehmeä', *lonsota* 'irrota, purkautua, sortua'. Toisensuuntaistakin lainautumista voisi kenties äännteellisesti perustella vetoamalla siihen, että muutos vksm. **ns* > klp. *ss* on muita denasaalitimistapauksia vanhempi, joten jossakin klp. vaiheessa »lähinnä» ims. *ns*-yhtymää olisikin ollut klp. *ńć* (~ *ńś*); kun sanue laajan levikkinsä perusteella on ainakin kantalappalainen, odotuksenmukaisempi kai kuitenkin olisi vanhoja äännesuhteita noudatteleva substituutio ksm. *ns* > klp. *ss*, jos lainasuunta olisi tämä.

2.3. Kaikki lp. *loaž'že*- ja sm. *lonsa*-sanueen nykymerkitykset 'löysä, tyyni, irtonainen, erillään oleva, lauhkea, rauhallinen, pehmeä, haalea', ts. 'ei-tiukka, ei-kiinteä, ei-kova, ei-raju' ovat luontevimmin johdettavissa alkumerkityksestä 'irrallaan, vapaana oleva'. Semanttisen paralleelin tarjoavat esim. sm. *lauha* 'leuto, lauhkea, pehmeä' ja *lausas* id., molemmat mahd. < germ. **lausaz* 'irtonainen, liikkuva', vrt. nykyruotsin *lös* (ks. Tunkelo 1913: 14–16).

3. Sm. *lonka* ja *lonsa*: lappalaislainoja vai deskriptiivisanueita?

Olen edellä käsitellyt kahta sanuetta (smP-smI-karj.-ink. *lonka* ja smP-häm.-?sav. **lonsa*) erityisesti siitä näkökulmasta, mikä on niiden suhde äännteellisesti ja merkitykseltään läheisiin lp. *log'ge*- ja *loaž'že*-sanueisiin. Jotkin näihin sanueihin kuuluvista sanoista osoittavat sangen selvää äännteellistä, semanttista ja areaalista yhteenkuuluvuutta lp. sanueiden kanssa: lp. *log'got* 'kuoria, irrottaa', **log'gudit* 'kesiä, irrota (levynä nahka tms.)' ~ smP *longota* 'irrota levynä', lp. *loaž'že* 'tyyni (sää), lauhkea (eläin)', *loaž'žá(d)* 'id., irtonainen, löysä' ~ smP, smHäme *lonsea* 'lauha, lauhkea, haalea, *pehmeä'; äänne- ja levikkisuhteiden perusteella ei yhtäläisyyksiä kummassakaan tapauksessa voi selittää olettamalla sen enempää alkusukulaisuutta kuin lainasuuntaa sm. > lp. Toiset samojen sanueiden jäsenistä (smI-ink.-karj. *lonka* '(oven) rako' ja sm Satak *lonsota* 'irrota, sortua'²) taas ovat rakenteensa, le-

² Sekä mahd. smSavo *lonsua* 'lonksua, heilua' (ellei se ole desk.-onomat. *lonksua*-verbin variantti) ja smP, smSavo *lonsa* '*erillään oleva paikka' (jos merkityksen rekonstruktio on oikea).

Ovatko suomen *longota* ja *lonsota* lappalaisia lainoja?

vikkinsä tai merkityksensä puolesta etäämpänä nykylapista, ja niillä on yhtymäkohtia (itämeren)suomen muuhun deskriptiivisanastoon: sm. *lonksua* 'heilua'; sm. (*k*)*lonkkua* 'lonksua', vir. *longutada* 'heiluttaa, irrottaa'; virE *lonki* 'kallellaan', sm. *lonkata* 'loksua; ontua', vir. *longata* id. jne.; *lonsia* 'lorvia, talsia'; *lenseä* 'haalea' ym.

Toisaalta kuitenkin sanojen *lonka* ja *lonsota* perusmerkitykset 'rako' ja '(päästä) irti' ovat – kuten edellä olen koettanut perustella – ajateltavissa myös lp. **lōṅgā-* ja **l̥ñcā-*sanueiden alkumerkityksiksi. Tällä perusteella esittän pohdittavaksi, voisivatko nekin olla lappalaislainoja; smP *longota*-verbiin (ja ehkä myös smP-smHäme *lonsea*-adjektiivin) verrattuna »muinaiskarjalainen» *lonka* ja ?»muinaishämäläinen» *lonsota* edustaisivat siinä tapauksessa varhaisempaa lainakerrostumaa. Vaikka esittämäni etymologiat muuten ovat nähdäkseni äänteellisesti ja semanttisesti sangen hyvin perusteltavissa, yhdistelmät tekee epävarmoiksi tarkasteltavina olevien sanueiden deskriptiivinen luonne. Sen lisäksi että deskriptiivisanoissa satunnaisetkin yhtäläisyydet ovat todennäköisempiä kuin muussa sanastossa, deskriptiivisanaston äänteellinen ja semanttinen variaatio on runsasta ja sanojen johtosuhteet hämärtyneitä. Semanttisesti, äänteellisesti (? ja etymologisesti) toisistaan etäisiäkin ääripäitä voi yhdistää kontaminaatioihin, korrelaatioihin, äännesymboliikkaan tai muunlaiseen assosiaatioon perustuva välimuotosarja tai verkko, jossa »etymologisten yksikköjen» välinen eksplisiittinen rajanveto on vaikeaa, jopa mahdotontakin.

Suomen murteiden (sekä karjalan) lappalaisperäiseksi selitetty sanasto on lähinnä maasto-, luonto-, poronhoito- tai suksitermistöä ja levikiltään yleensä selvästi pohjoista. Semantiikkansa puolesta deskriptiiviset *lonka-* ja *lonsa-*sanueet eivät luontevasti liity tähän ryhmään, ja ainakin väljästi rajattuna sanueiden kokonaislevikkikin on varmoihin lappalaislainoihin verrattuna arveluttavan laaja. *Lonsa*-sanuetta voisi kuitenkin levikiltään verrata varhaisempiin lappalaislainoihin kuuluvaan *sivakka* 'suksi' -sanaan (Pohjois-Suomesta Pohjois-Karjalaan, Etelä-Pohjanmaalle ja Pohjois-Satakuntaan saakka; ks. Terho Itkonen 1957: 18) ja *lonka*-sanuetta vastaavasti *vaara* 'vuori' -sanaan (levikki Ruoppilan 1967: 56 mukaan Pohjois-Suomesta ja Vienan Karjalasta Laatokalle; SKES:n ja Korhosen 1981: 96 mukaan sm. *vaara* joko < tai = lp. *varre*).

»Muinaishämäläisten» tai »muinaiskarjalaisten» lappalaislainakerrostumien olettaminen edellyttäisi sen nykyisin vallitsevan käsityksen uudelleen arviointia, jonka mukaan (kanta)suomalais-(kanta)lappalaiset sanastovaikutukset ovat kautta historian olleet yhdensuuntaisia (k)sm. > (k)lp. Kahden tulkinnanvaraisen deskriptiivisanueen perusteella tällaista uudelleen arviointia ei tietenkään ole tarpeen vielä tehdä.

EINO KOPONEN

LÄHTEET

- EURÉN, G. E. 1860: Suomalais-ruotsalainen sanakirja. Hämeenlinna.
FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Helsinki.
- GANANDER, KRISTFRID 1787: Nytt Finskt Lexicon. (Käsikirjoituksesta tehty näköispainos 1–3. Porvoo 1937–40.)
- IMS = Nirvi 1971.
- ILW = Inarilappisches Wörterbuch. Herausgegeben von ERKKI ITKONEN unter Mitarbeit von RAIJA BARTENS und LEA LAITINEN. Lexica Societatis Fenno-ugricae 20. Helsinki 1986–.
- ITKONEN, ERKKI 1946: Zur Frage nach der Entwicklung des Vokalismus der ersten Silbe in den finnisch-ugrischen Sprachen, insbesondere im Mordwinischen. – FUF 29 s. 222–337.
- ITKONEN, TERHO 1957: Suomen kielen suksisanastoa. SKST 254. Helsinki.
- 1983: Välikatsaus suomen kielen juuriin. – Vir. 87 s. 190–229, 349–386.
- KALIMA, JALO 1936: Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. SKST 202. Helsinki.
- KKS = Karjalan kielen sanakirja. Lexica Societatis Fenno-ugricae 16. Helsinki 1968–.
- KORHONEN, MIKKO 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. SKST 370. Helsinki.
- KUJOLA, JUHO 1944: Lyydiläismurteiden sanakirja. Lexica Societatis Fenno-ugricae 9. Helsinki.
- KULONEN-KORHONEN, ULLA 1985: Deverbaalisten *U*-verbijohdosten semantiikkaa. – Vir. 89 s. 290–309.
- LEHTINEN, TAPANI 1984: Itämerensuomen passiivin alkuperästä. Suomi 129. Helsinki.
- LyMS = Kujola 1944.
- LÖNNROT, ELIAS 1866–60: Suomalais-Ruotsalainen sanakirja. (Toinen [näköis-]painos 1930; lis. = Lisävihko Elias Lönnrotin Suomalais-Ruotsalaiseen Sanakirjaan. Toimittanut A. H. Kallio [Helsinki 1886]).
- MÄGISTE, JULIUS 1962: Sm. *lunka*, *lunki* 'tuohi' ja mord. *l'enǵe* 'niini'. – Vir. 66 s. 244–248.
- NIRVI, R. E. 1971: Inkeröismurteiden sanakirja. Lexica Societatis Fenno-ugricae 18. Helsinki.
- RENVALL, GUSTAV 1826: Suomalainen Sana-Kirja – Lexicon linguae Fennicae. Aboae.
- RUOPPILA, VEIKKO 1967: Kalevala ja kansankieli. SKST 284. Forssa.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- TUNKELO, E. A. 1913: Suomalais-germaanisten kosketusten alalta. SUSA 30:39. Helsinki 1913–18.
- UEW = Károly Rédei: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Budapest 1986–.
- Vir. = Virittäjä.

Sind *longota* 'sich lösen' und *lonsota* 'auseinanderfallen' lappische Lehnwörter im Finnischen?

EINO KOPONEN

In dem Artikel werden zwei finnische Dialektwortsippen behandelt, die einen Vergleichspunkt im Lappischen zu haben scheinen, ohne daß es sich aufgrund lautgeschichtlicher und arealer Kriterien um alte frühfinnische Erbwörter oder um (ostsee)finnische Entlehnungen im Lappischen handeln kann. Einige Wörter dieser zwei Sippen weisen mit den lappischen ziemlich enge Zusammengehörigkeit auf: fi. *longota* 'sich (in einem Stücke) ablösen (Rinde, Haut u. dgl.), sich spalten; sich öffnen' ~ lpIn *loggodiđ* 'sich ablösen (die Oberschicht), sich abschuppen (die Haut)', lpN *log'got*, lpOst **log'get* '(Soden, Birkenrinde, Oberschicht) ablösen, abreißen, schälen'; fi. *lonsea* 'weich, mild, ruhig (Wetter, Tier)' ~ lp. *loaž'že* id., *loaž'žá(d)* 'id; lose, schlaff'. Andere Wörter derselben Sippen, fi.-kar. *lonka* 'Spaltung, Türöffnung' und fi. *lonsota* 'auseinanderfallen', *lonsa* '(?) entlegene Stelle, Seite' haben dagegen Anknüpfungspunkte zu anderen (ostsee)finnischen Deskriptiva.

Die Untersuchung der Verbreitung dieser Wortsippen ergibt, dass *longota* und *lonsea* vorwiegend nordfinnisch (Peräpohja, Nordostbottnien, Nordsavo) sind; die auch semantisch vom Lappischen entfernteren *lonka* und *lonsota* weisen dagegen eine ostfinnisch-karelische bzw. eine westfinnische (Häme, Satakunta) Verbreitung auf. Die Wahrscheinlichkeit lappischen Ursprungs scheint also bei dem erstgenannten Wortpaar in jeder Hinsicht höher zu sein, als bei den letztgenannten Wörtern, die eher zu Deskriptiva anderen Ursprungs zu zählen wären. Bei deskriptiven Wortsippen ist heterogener Ursprung ja nichts Aussergewöhnliches.

Bei einer näheren Analyse der semantischen Entwicklung der lappischen Wortsippen **loŋgā* und **l'ñcā* kommt der

Verfasser zu dem Schluss, dass sie semantisch am einfachsten auf die Grundbedeutung 'Spaltung, (sich) spalten' bzw. 'frei, lose, (sich) lösen' zurückzuführen sind, die ihrerseits mit der Grundbedeutung des ostfi.-karelischen *lonka* bzw. westfinnischen *lonsota* übereinstimmen. Es erhebt sich daher die Frage, ob nicht auch letztgenannte Wörter trotz ihrer Verbreitung lappische Lehnwörter sein könnten, entlehnt bereits ins »Alt-karelische« (»muinaiskarjala«) bzw. »Altwestfinnische« (»muinaishäme«).

Der Ursprung der lp. **l'ñcā*-Sippe ist, soweit dem Verfasser bekannt, nirgendwo behandelt und wird auch hier nicht weiter verfolgt. Lp. **loŋgā* ist die etymologische Entsprechung der finnischen Sippe *lunka* 'Ablösen der Baumrinde in der Frühlingszeit, sich leicht lösende Borke (als Gerbstoff) u. ä.'. Das Wort gilt ziemlich allgemein als ein baltisches Lehnwort und wird mit dem li. *lūnkas* 'Bast' verglichen. Aufgrund der Tatsache, dass die Bedeutung 'Bast' weder in dem finnischen Dialektmaterial noch in den alten Wörterbüchern (und natürlich auch nicht im Lappischen) belegt ist, sondern nur auf einer etymologischen Rekonstruktion beruht, ist der Verfasser eher geneigt, sich der Auffassung Mägistes anzuschließen, der die baltische Etymologie aus semantischen Gründen ablehnt. Für die finnische *lonka*-Sippe, die hier also für eine (zweimalige?) lappische Entlehnung gehalten wird, bieten das SKES und das UEW (s.v. *lŋkɜ* 'Spalte') unsichere Entsprechungen im Mordwinischen und in den obugrischen Sprachen. Falls die mordw. und obugr. Wörter wirklich zusammengehören und alte finnisch-ugrische Erbwörter sind, könnten sie vielleicht mit der finnisch-lappischen **lun̄ka*-Sippe verglichen werden.